

Marta Stasiak-Górna*

BLIŻEJ SZWECJI

Grażyna Barbara Szewczyk, Małgorzata Płomińska (red.), *Polsko-szwedzkie zbliżenia w literaturze, kulturze i języku*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2011.

W ostatnich latach obserwuje się w Polsce wzrost zainteresowania Szwecją, jej kulturą, literaturą i językiem. Polacy chętnie sięgają po dostępne na rynku tłumaczenia literatury szwedzkiej oraz publikacje dotyczące Szwecji, podejmują naukę języka szwedzkiego, z zaciekawieniem korzystają z przeglądów filmów szwedzkich. W odpowiedzi na to rosnące zainteresowanie powstała publikacja *Polsko-szwedzkie zbliżenia w literaturze, kulturze i języku* (2011) pod redakcją Grażyny Barbary Szewczyk i Małgorzaty Płomińskiej. Książka jest rezultatem współpracy polskich i szwedzkich badaczy, szwedystów, polonistów oraz germanistów i ma charakter interdyscyplinarny: jest zbiorem jedenastu artykułów naukowych, które podejmują tematy dotyczące literatury i kultury Szwecji, a także przekładu i nauki języka szwedzkiego. *Polsko-szwedzkie zbliżenia w literaturze, kulturze i języku* to już drugi tom w serii śląskich zeszytów naukowych. Jest on dedykowany zmarłemu w styczniu 2011 roku, wybitnemu profesorowi Uniwersytetu w Uppsali, Andrzejowi Nilsowi Uggli, literaturoznawcy i badaczowi stosunków polsko-szwedzkich.

Polsko-szwedzkie zbliżenia... otwiera artykuł Piotra Bukowskiego pt. *Heros, nadczołowiek, demon. Mł Karola XII w literaturze szwedzkiej*. Autor przybliży sylwetkę Karola XII, króla Szwecji, władcy o niezwykle osobowości i wielkich dokonaniach. Historia jego panowania stała się swego rodzaju bohaterskim mitem jeszcze za jego życia. Wiarę w prawdę tego mitu umacniali pisarze. Jednak obok utworów, które mitologizowały Karola XII, powstawały też demitologizujące. W swoim artykule P. Bukowski prezentuje literacki dialog, który omawia utwory przedstawiające historię króla, powstałe od XVII do XX wieku. Wśród wielu zaprezentowanych tutaj dzieł znajdziemy utwory autorstwa między innymi Karola Linneusza (1707–1778), Emanuela Swedenborga (1688–1772), Esaiasa Tegnéra (1782–1846), Venera von Heidenstama (1859–1940), Augusta Strindberga (1849–1912). Temat podjęty przez autora jest niezwykle interesujący z punktu widzenia literaturoznawcy, a jednocześnie może wzbogacić wiedzę historyczną czytelnika. Prezentując

* Uniwersytet Jagielloński; marta.stasiak@uj.edu.pl

sylwetki pisarzy oraz ich pogląd na temat osoby króla, P. Bukowski niemalże stwarza wrażenie realnego dialogu, który pisarze prowadzą ze sobą za pośrednictwem swoich utworów.

Artykuł autorstwa Ewy Teodorowicz-Hellman *W kręgu dyskusji nad szwedzkim hymnem narodowym* porusza istotny problem statusu pieśni *Du gamla, du fria* w Szwecji jako symbolu kulturowego i tożsamościowego. Szwecja ma mianowicie dwa hymny: hymn królewski na cześć królewskiego majestatu *Ur svenska hjärtans djup en gång* (1844) oraz hymn narodowy *Du gamla, du fria* (1844), autorstwa Richarda Dybecka. Autorka uświadamia, że pieśń *Du gamla, du fria* jedynie pełni funkcję hymnu narodowego, jednak jej status nigdy nie został potwierdzony urzędowo, co dla samych Szwedów jest sytuacją niejasną. Teodorowicz-Hellman zwraca uwagę, że temat hymnu powracał w ostatnich latach często, oraz wyjaśnia przyczynę zaistniałego stanu.

W kolejnym artykule zatytułowanym *Szwedzkie obrazy Orientu w relacjach podróżniczych kobiet w drugiej połowie XIX wieku* Grażyna Barbara Szewczyk prezentuje spotkania trzech szwedzkich pisarek z niezwykłym światem Orientu, które były dla nich źródłem literackiej inspiracji. Sophie Elkan (1853–1921) przedstawia w swojej powieści *Drömmen om Österlandet* (1901) historię miłości Szwedki do Egipcjanina, która skłania zakochaną do podróży na Bliski Wschód. Wyprawa ta uświadamia jej gigantyczną różnicę między kulturą Europy i Bliskiego Wschodu, umacniając przekonanie o wyższości własnej cywilizacji. Grażyna B. Szewczyk koncentruje się jednak na analizie rozważań podróżniczych dwóch innych pisarek: Fredriki Bremer (1801–1865) oraz Selmy Lagerlöf (1858–1940). Autorka prezentuje literackie dokonania Bremer i Lagerlöf, w których pisarki zrywają z tradycją romantycznego opisu Bliskiego Wschodu, skupiając się na kwestiach społecznych, religijnych i etycznych. Orient widziany oczami pisarek okazuje się być obcy i nieosiągalny.

Temat podróży podejmuje także Janina Gesche w swoim tekście pt. *Obraz Niemiec i Polski pod koniec I wojny światowej w sprawozdaniach z podróży Fredrika Bööka*. Fredrik Böök (1883–1961) był szwedzkim literaturoznawcą, pisarzem i krytykiem literackim, członkiem Akademii Szwedzkiej, który umiłował literaturę i kulturę niemiecką. Autorka artykułu prezentuje wyobrażenia Bööka, wówczas korespondenta wojennego, na temat Niemiec i Polski, które opisywał początkowo w serii artykułów opublikowanych w „Svenska Dagbladet”. J. Gesche w bardzo ciekawy sposób omawia opis podróży Fredrika Bööka. Wyłania się z niego plastyczny obraz tych dwóch krajów – Niemiec, z którymi autor sympatyzował, i Polski, widzianej jedynie przez pryzmat kultury niemieckiej.

Kolejny artykuł, autorstwa Doroty Tubielewicz Mattsson, zatytułowany *Baśnie nowoczesnego świata. Motyw śmierci w »Złych baśniach« Pära Lagerkvista* traktuje o zbiorze opowiadań napisanych w 1924 roku. Autorka postrzega *Złe baśnie* jako baśnie modernistyczne, będące przeciwieństwem tradycyjnych. Przedstawiony tutaj świat jest wyzbyty ludzkich odruchów, zły, pełny obojętności na ludzkie cierpienie. Ważnym elementem zarówno struktury *Złych baśni*, ale też światopoglądu autora, jest powracający motyw śmierci pozbawionej sensu, który nadawała jej wiara chrześcijańska. Tubielewicz Mattsson interpretuje *Złe baśnie* jako „krytyczną wizję nowoczesnego świata” (Szewczyk, Płomińska 2011: 85).

Ratunku, jestem Polakiem? O polsko-szwedzkich zbliżeniach w twórczości Zbi-gniewa Kuklarza to tytuł kolejnego artykułu w *Polsko-szwedzkich zbliżeniach...* Magdalena

Żmuda-Trzebiatowska podejmuje rozważania nad tematem znaczenia Zbigniewa Kuklarza (a właściwie Petrusa Kukulskiego, gdyż pisarz posługuje się literackim pseudonimem) dla polsko-szwedzkich zbliżeń kulturowych. Autorka prezentuje tutaj dwie powieści Kuklarza: *Hjälp jag heter Zbigniew* (2005) i *Anteckningar från en liten Fiat* (2008). Czytelnik odnajduje w nich negatywny obraz Polaków. Powieści te są pełne przejęskrawionych stereotypów, które zdaniem autora mają zostać wyeliminowane właśnie poprzez uwypuklenie. M. Żmuda-Trzebiatowska ma wątpliwości, czy tak się stanie. Wnikliwa analiza omawianych powieści, ich recenzji i artykułów, które ukazały się na ich temat w szwedzkiej prasie pozwala autorce przypuszczać, że istnieje ryzyko dosłownego odczytania powieści Kuklarza. Z tego powodu nie powinno się traktować autora jako „łącznika między polską a szwedzką kulturą” (Szewczyk, Płomińska 2011: 109).

Część literacko-kulturową *Polsko-szwedzkich zbliżeń...* zamyka tekst *Poza horyzont rzeczywistości. Gra, powaga i magia w filmach Mauritz Stiller*: »Skarb pana Arne« i »Gdy zmysły grają« autorstwa Zbigniewa Feliszewskiego. Prezentuje on sylwetkę reżysera, jednego z twórców tzw. szwedzkiej szkoły filmowej, Mauritz Stiller. Feliszewski omawia dwa filmy artysty: *Skarb pana Arne* (1919) oraz *Gdy zmysły grają* (1924). Autor pokazuje, w jaki sposób reżyser łączy w swoich filmach realizm z magią, powagą z komizmem, jak – stosując techniczne sztuczki – osiąga rewolucyjne efekty wizjonerskie, stając się tym samym ważną postacią w historii kina szwedzkiego.

Część *Polsko-szwedzkich zbliżeń...* poświęconą językowi i dydaktyce otwiera artykuł Wacława Miodka pt. *Wербalne pozdrowienia i formy adresatywne w języku niemieckim, szwedzkim i polskim – różnice i podobieństwa*. Autor opisuje wyniki analizy porównawczej pozdrowień i form adresatywnych w trzech językach: niemieckim, polskim i szwedzkim. Ponieważ języki te są kulturowo oddalone, nieznanomość obowiązujących konwencji może być przyczyną nieporozumień. Artykuł porusza zatem fundamentalne zagadnienie z punktu widzenia dydaktyki języków obcych.

Na istotę poprawności spetryfikowanych zwrotów charakterystycznych dla języka szwedzkiego zwraca również uwagę Małgorzata Płomińska. Jej artykuł pt. *Stale zwroty językowe w nauczaniu języka szwedzkiego jako języka obcego* jest poświęcony rutynom językowym, które mają duży wpływ na tworzenie kompetencji interakcyjnej. Autorka analizuje pięć popularnych podręczników do nauki języka szwedzkiego pod względem zwrotów językowych. Okazuje się, że podręczniki te w niewielkim stopniu odpowiadają standardom nauczania języków obcych w zakresie sposobu reprezentacji, prezentacji i utrwalania utartych zwrotów językowych, co jest ich dużą wadą.

Kolejny artykuł – *Wpływy interjęzykowe na początkowym etapie nauki języka szwedzkiego* autorstwa Iwony Kowal – bada problem językowej interferencji w procesie przyswajania języka szwedzkiego jako języka trzeciego (L3). L3 jest językiem aktualnie nabywanym przez osobę znającą przynajmniej jeden język obcy. Na podstawie analizy tekstów studentów filologii szwedzkiej w początkowym okresie nauki języka autorka stwierdza, że wpływy interjęzykowe, pojawiające się w badanych tekstach, obejmują wszystkie poziomy języka: leksykalny, morfologiczny, składniowy, ponadzdaniowy oraz zasady pisowni i interpunkcji, jednak w różnym stopniu. Eksperyment pokazuje, że podobieństwo typologiczne między językiem szwedzkim i niemieckim, będącym pierwszym językiem obcym badanych

studentów, jest istotnym czynnikiem transferu językowego na poziomie leksykalnym i morfologicznym, natomiast język polski okazuje się mieć wpływ na poziom składniowy i dyskursywny. Autorka podejmuje bardzo ciekawy i dotychczas niezbadany temat.

Ostatni artykuł w tomie *Polsko-szwedzkich zbliżeń...*, napisany przez Hannę Dymel-Trzebiatowską, a zatytułowany *Przekład oralności na przykładzie utworów Astrid Lindgren*, koncentruje się na problemie przekładu cechy charakterystycznej dla stylu pisarki. Oddanie wieloaspektowej imitacji ustności w przekładzie wymaga od tłumacza przekroczenia granicy, którą wyznaczają zasady języka pisanego. H. Dymel-Trzebiatowska prezentuje pozycję książek Astrid Lindgren w Polsce oraz analizuje tłumaczenia jej prozy na język polski, podkreślając istotę przekładu techniki pisarskiej szwedzkiej autorki.

Obok znakomitych artykułów w *Polsko-szwedzkich zbliżeniach...* zawarte są także recenzje najnowszych publikacji, które pojawiły się na rynku wydawniczym. Jan Balbierz prezentuje dwa strindbergologiczne opracowania, które ukazały się w Szwecji: dysertację Erika van Ooijena *The Mold of Writing. Style and Structure in Strindberg's Chamber Plays* (2010) oraz monografię Astrid Regnell *Att se stjärnor på ljusa dagen. Förvandling och försoning i August Strindbergs En blå bok* (2008). Waclaw Miodek przedstawia dwie pozycje. Jedną z nich jest *Historia języka szwedzkiego* (2009), napisana przez wybitnego germanistę i skandynawistę, profesora Aleksandra Szulca, drugą natomiast szwedzki podręcznik dla uczących się angielskiego, francuskiego, niemieckiego i szwedzkiego – *Montanalingua. Främmande språk och upplevelsepedagogik. 24 praktiska förslag för lärare och kursledare* (2007). Małgorzata Płomińska prezentuje *Kieszonkowy słownik szwedzko-polski, polsko-szwedzki z gramatyką i rozmówkami* autorstwa Iwony Kowal, natomiast Marta Michnik podręcznik gramatyczny *Troll 2. Język szwedzki: teoria i praktyka. Poziom średnio zaawansowany* (2008), napisany przez Hannę Dymel-Trzebiatowską i Ewę Mrozek-Sadowską.

Polsko-szwedzkie zbliżenia... to publikacja wyjątkowa, gdyż stymuluje współpracę środowisk akademickich w całej Polsce, a nawet poza jej granicami. Zaprezentowane artykuły świadczą o obszernym polu dociekań polskich i szwedzkich badaczy na gruncie literatury i kultury Szwecji, języka szwedzkiego, a także jego przekładu. Pojawiające się zagadnienia mają zarówno charakter naukowy, jak i praktyczny, toteż publikacja jest skierowana do szerokiego kręgu odbiorców. Doskonałym uzupełnieniem są recenzje nieznanych dotąd pozycji, dzięki którym czytelnik zapoznaje się z najnowszymi publikacjami. Należy zatem pogratulować autorkom przedsięwzięcia i mieć nadzieję, że idea *Polsko-szwedzkich zbliżeń...* będzie inicjatywą długoterminową.